

بررسی نقش مدیریت شوراهای دهیاریها در سکونتگاههای روستایی

(مطالعه موردی روستاهای شهرستان شهرضا)

بابک اباذری*

(دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور)

علی کرباسی

(استادیار گروه مدیریت، دانشگاه پیام نور)

سید رامین غفاری

(استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور)

چکیده

مدیریت شوراهای دهیاری و روستایی نقش موثری در توسعه و تعالی مشارکتهای اجتماعی ایفا می‌نمایند. به نظر می‌رسد بین مهارت‌ها، وظایف و نقش مدیران شوراهای دهیاریها در توسعه سکونتگاهها رابطه معناداری وجود دارد. مدیریت روستایی متشکل از امکانات، شرایط متفاوت طبیعی، انسانی، نهادی، ساختاری و... است بنابراین نمی‌توان مدیریت روستایی را منحصر به شورای اسلامی و دهیاری نمود. این نوشتار درصدد آن است تا ضمن اینکه جایگاه مدیریت نوین روستایی را در ایران تبیین می‌کند، این موضوع را در محدوده روستاهای شهرستان شهرضا تحلیل نموده و با بررسی فعالیت‌های انجام گرفته، پس از تأسیس نهادهای شورای اسلامی و دهیاری در ابعاد مهارت‌ها، وظایف و نقش مدیران شوراهای دهیاریها در مدیریت روستایی را روشن نماید. به این منظور بررسی از روش پیمایشی و میدانی و جامعه آماری ۳۰۰۰۰ نفر که بالغ بر ۳۰۰۰ خانوار هستند. تعیین حجم نمونه تحقیق مرکب از ۳۴۱ نفر می‌باشند که به طور تصادفی از مردم روستا به عمل آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام گرفته و از نرم‌افزار spss در تحلیل داده‌ها استفاده شده است. طی این فرایند ابتدا پرسشنامه‌ها تهیه گردید و توسط افراد روستا تکمیل شد و نقش و وظایف و مهارت شوراهای دهیاریها مشخص شد. در انتها جهت تعیین میزان همبستگی از آزمون پیرسون استفاده شد. در کل به این نتیجه رسیدیم که گویه‌های نقش ۷۹۲٪، وظایف ۸۰۳٪ و مهارت ۶۹۴٪ مدیران شوراهای دهیاریها بر روی توسعه سکونتگاههای روستایی شهرستان شهرضا تأثیرگذار است که این تأثیر به ترتیب از نظر پاسخ دهندگان مربوط به وظایف مدیران سپس نقش مدیران و در آخر مهارت‌های مدیران شوراهای دهیاریها می‌باشد.

واژگان کلیدی: مدیریت شورا، دهیاری، توسعه، روستا، شهرضا.

ایمیل نویسنده مسئول: babakabazari88@gmail.com

مقدمه

روستاها قدیمی‌ترین مراکز سکونتگاه‌های روی زمین می‌باشند و از اول پیدایش جوامع بشری، روستاها مراکز تجمع انسان‌ها بوده و می‌توان به آن توجه داشت. روستا در مسیر رشد و تعالی خود و برای رسیدن به توسعه فراز و نشیب‌های بسیاری را طی کرده و مسیر زیادی را پیموده است و در این حوزه نشانه اصلی، فراهم کردن شرایط مطلوب اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و غیره، برای تک تک افراد جامعه بوده است. یکی از بارزترین مسائل کشورها در زمان‌های مختلف، بررسی شیوه‌های سلامت و پیشرفت و در مجموع، توسعه و بلکه مهمترین آنها «فرآیند چند بعدی است که موضوع بهبود و پیشرفت کیفیت زندگی قشرهای فقیر و آسیب پذیر جامعه روستایی است». علاوه بر این همکاری و مشارکت مردم، شرط اساسی عملی است که قسمتی از جنبه‌ها و شرایط توسعه را تشکیل می‌دهد. نظریه مدیریت توسعه، با توجه به هدف، محتوا و موضوع اهمیت و مشارکت را در همه سطح‌ها، از مرحله تعیین کننده، شناختن نیازها گرفته تا مرحله آخر ارزیابی و انجام برنامه و همچنین مراحل میانی تصمیم گیری و خط مشی در خصوص تعیین هدف‌ها، کاربرد منابع انسانی و مدیریت عملیاتی را نشان می‌دهد. فرآیند مدیریت توسعه از موضوعات مورد توجه همه جای دنیا، به خصوص کشورهای در حال توسعه است. امکان پیشرفت و توسعه کشور منوط به بهره‌گیری از استعدادها و توان و حضور فعال مردم و همکاری آنها در مراحل توسعه است. به طوری که مدیریت توسعه و مشارکت اموری در هم تنیده دانسته‌اند و فرآیند مدیریت توسعه را زمانی با ثبات و با موفقیت همراه می‌دانند که با افزایش مشارکت مردم توأم باشد. برای همراهی و مشارکت مردم در توسعه و افزایش میزان دخالت و همیاری آنها روش‌های مختلفی وجود دارد که از جمله آنها می‌توان به تشکل‌ها، انجمن‌ها، گروه‌ها و نهادهای مختلف اشاره کرد. بهترین و اصلی ترین شیوه بهره گیری از مشارکت فعال همه مردم در روند توسعه، سازمان‌های غیردولتی هستند که به عنوان بخش سوم در کنار بخش خصوصی و دولتی در اداره جامعه نقش دارند. مدیریت مهمترین عمل در رشد و تعالی و سقوط یک جامعه است و روند حرکت از وضع موجود به سوی وضع مطلوب و سالم را کنترل می‌کند. پژوهش حاضر با توجه به محتوا مدیریت شهری تدوین شده است.

روش تحقیق پژوهش

روش تحقیق به موضوع، امکانات و اهداف تحقیق بستگی دارد. روش‌های تحقیق متعدد و متفاوت هستند و در کتب گوناگون تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از آنها ارائه شده است. در تحقیق حاضر با توجه به اینکه هدف ما سنجش نقش شوراها و دهیاری‌ها در توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا است، از روش پیمایش یا آنچه میلر مصاحبه شخصی نامیده است، استفاده نمودیم.

کرلینجر در مورد این روش می‌نویسد: «تحقیق پیمایشی، جمعیت‌های کوچک و بزرگ را با انتخاب و مطالعه نمونه‌های منتخب از آن جامعه‌ها برای کشف میزان نسبی شیوع، توزیع و روابط متقابل متغیرهای روان شناختی و جامعه شناختی مورد بررسی قرار می‌دهد» (کرلینجر، ۱۳۷۶: ۶۵). ضمن اینکه برای تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) نیز بهره‌گرفته شده است و نهایتاً اینکه، این مطالعه به لحاظ هدف، کاربردی، به لحاظ معیار زمان، مقطعی و به لحاظ معیار ژرفایی، پهنانگر است. در این فصل، ابتدا روش تحقیق و شیوه‌های اندازه‌گیری متغیرها تشریح می‌گردد و سپس به توضیحاتی پیرامون جامعه آماری تحقیق و روش نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه مناسب پرداخته می‌شود. در خصوص اعتبار و روایی پرسشنامه، روش توزیع و جمع‌آوری آنها، نحوه استخراج داده‌ها از پرسشنامه‌ها، ارائه می‌گردد.

اهداف تحقیق

هر تحقیق و پژوهش دارای اهدافی است که شامل اهداف اصلی و فرعی می‌باشد.

هدف اصلی:

هدف اصلی بررسی نقش مدیریت شوراها و دهیاری‌ها بر سکونتگاه‌های روستاهای شهرستان شهرضا.

اهداف فرعی:

- ۱- بررسی نقش مهارت‌های مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا.
- ۲- بررسی اثربخشی وظایف مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا.
- ۳- بررسی اثربخشی نقش‌های مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا.

فرضیه‌های تحقیق

- مهارت‌های مدیران شوراها و دهیاری‌ها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی تأثیر معنی داری دارد.
- وظایف مدیران شوراها و دهیاری‌ها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی تأثیر معنی داری دارد.
- نقش‌های مدیران شوراها و دهیاری‌ها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی تأثیر معنی داری دارد.

روش تحقیق و شیوه‌های اندازه‌گیری متغیرها

روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه، روش پیمایشی می‌باشد. پیمایش کننده اطلاعات کمی درباره دنیای اجتماعی است و ویژگی‌های افراد و دنیای اجتماعی را توصیف می‌کند. پیمایش همچنین برای تبیین و اکتشاف به کار می‌رود و از تعداد زیادی افراد، درباره باورها، عقاید، ویژگی‌ها و رفتارهای گذشته و حال آنها می‌پرسد. از آنجایی که این تحقیق تحلیل نقش عملکردی دهیاران و شوراها در فرایند توسعه اقتصادی اجتماعی و

کالبدی و زیست محیطی و خصوصاً سکونتگاه‌های روستاهای شهرستان شهرضا می‌باشد. برای دستیابی به آن خانوارهای روستایی مورد بررسی قرار گرفت. یک پرسشنامه ۳۳ سؤالی با توجه به اهداف تحقیق تهیه می‌گردد. در این پرسشنامه مقیاس اندازه‌گیری رتبه‌ای و نحوه امتیازدهی براساس طیف لیکرت صورت می‌گیرد. برای سنجش نقش شوراها و دهیاری‌ها در توسعه روستایی (سکونتگاه) از پرسشنامه خود ساخته استفاده شده است. این پرسشنامه دارای ۴ گویه بر مبنای مقیاس فاصله‌ای لیکرت می‌باشد. برای سنجش نقش شوراها و دهیاری‌ها در توسعه سکونتگاه‌های روستاهای شهرستان شهرضا از پرسشنامه استفاده شده است. این پرسشنامه شامل چهار بخش، بررسی نقش مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی، بررسی وظایف مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی، بررسی مهارت‌های مدیران شوراها بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی و گویه‌های در مورد سکونتگاه‌های روستایی می‌باشد. پس از تهیه و تنظیم پرسشنامه و انجام تغییرات و اصلاحات ضروری به عمل آمده توسط استاد راهنما، ابتدا پرسشنامه در یک مطالعه مقدماتی در میان ۱۰ نفر از اعضای جامعه مورد بررسی به صورت تصادفی توزیع گردید تا سوالات مبهم و نامشخص اصلاح شده و اعتبار و روایی آن مورد بررسی قرارگیرد. پس از جمع‌آوری و استخراج نتایج آزمون مقدماتی و انجام اصلاحات لازم، پرسشنامه نهایی تهیه گردید. سپس به روستاهای منطقه شهرضا مراجعت و پرسشنامه به صورت تصادفی ساده توزیع گردید و توضیحات لازم به پاسخگویان ارائه شد.

پرسشنامه بررسی نقش مدیریت شوراها و دهیاری‌ها در توسعه سکونتگاه‌های روستایی

تمامی مطالب خواسته شده در قالب پرسشنامه بررسی نقش مدیریت شوراها و دهیاری‌ها در توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا به افراد ارائه شده است و از آنها خواسته شده است که با دقت و حوصله و بدون هیچ نگرانی پاسخگوی سوالات مطرح شده باشند و ۳۴۱ پرسشنامه در بین افراد توزیع شده است. این شاخص‌ها براساس یک پرسشنامه ۳۳ سؤالی مطرح شده است که در این پرسشنامه سن (۱۵ تا ۲۰ سال-۲۰ تا ۳۰ سال-۳۰ تا ۴۰ سال-۴۰ تا ۵۰ سال-۵۰ تا ۶۰ سال-۶۰ تا ۷۰ سال-۷۰ تا ۸۰ سال)، جنسیت (مرد-زن)، وضعیت تأهل (متأهل-مجرد) و میزان تحصیلات افراد (بی سواد-ابتدائی-دیپلم-فوق دیپلم و لیسانس و بالاتر) پرسیده و دسته‌بندی شده است و از افراد خواسته شده است که با توصیف حالات خود بر اساس سوالات جوابگو باشند.

در پرسشنامه ۳۳ سؤال جهت پاسخگویی مطرح شده است که سوالات ۱-۹ مربوط به گویه نقش مدیران، سوالات ۱۰-۱۷ مربوط به گویه وظایف مدیران، سوالات ۱۸-۲۴ مربوط به گویه مهارتی مدیران و سوالات ۲۵-۳۳ مربوط به گویه سکونتگاه‌های روستایی می‌باشد.

برای بالا بردن روایی پرسشنامه باید سوالات طرح شده به وسیله پژوهشگر، از سوی متخصصان و خبرگان در هر زمینه مورد ارزیابی و بازنگری قرار گیرد تا سؤالاتی در اختیار پاسخ دهندگان قرار می‌گیرد هیچ‌گونه ابهام و

نارسایی نداشته و در واقع آنچه مورد نظر است به دست آورده شود. بررسی‌ها بیانگر این است که این آزمون‌ها از اعتبار و روائی قابل قبولی برخوردار است.

پایائی پرسشنامه بررسی نقش مدیریت شوراها و دهیاری‌ها در توسعه سکونتگاه‌های روستایی

یک نمونه شامل ۱۱۴ پرسشنامه به صورت پیش آزمون در بین افراد به منظور تعیین پایائی آزمون شد و میزان ضریب پایائی با روش آلفای کرونباخ با استفاده از داده‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS، محاسبه شد.

جدول شماره ۱- آماره‌های پایائی پرسشنامه

مقادیر	منابع
۱۱۴	تعداد پرسشنامه‌ها
۳۳	تعداد سوالات
۰/۸۰۳	ضریب آلفای کرونباخ

پرسشنامه مورد استفاده، از قابلیت اعتماد و از پایائی لازم برخوردار می‌باشد زیرا ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۸۰۳ بدست آمده و از حدنصاب ۰/۷ بیشتر است.

جامعه آماری پژوهش

در مورد جامعه آماری پژوهش چنین است که شهرستان شهرضا دارای ۲۳ روستای دارای سکنه می‌باشد که تعداد جمعیت این روستاها حدوداً ۳۰۰۰۰ نفر می‌باشد و تعداد برابر با ۳۰۰۰ خانوار می‌باشد. در نهایت کل جامعه آماری ۳۰۰۰۰ نفر است و تعداد خانوارهای مورد پژوهش ۳۰۰۰ نفر است که پرسشنامه برای هر خانوار تهیه شده به این معنی که سعی شده هر خانوار یک پرسشنامه را تکمیل نماید. جهت بدست آوردن حجم نمونه با خطای ۵ درصد ۳۴۱ نفر می‌باشد. با توجه به اینکه نمونه‌های تکمیل شده از هر روستا معرف کل آن روستا بوده است از خطای یک صدم استفاده خواهد شد.

ابزارهای گردآوری داده‌ها

جهت گردآوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. بنابراین پرسشنامه‌ای که حاوی سوالات بسته و باز بود، تنظیم و با استفاده از آن، اطلاعات از نمونه مورد نظر جمع‌آوری گردید. پرسشنامه پس از احراز اعتبار و پایائی آن در مراحل مقدماتی تحقیق، برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت. پرسشنامه به گونه‌ای تدوین شده بود که توسط پاسخگو تکمیل شود ولی از آنجایی که ممکن بود برخی از پاسخگویان بی سواد باشند و یا سوالی در مورد پرسشنامه داشته باشند و از طرفی پرسشنامه تا حدی

حساسیت برانگیز باشد، از کسی که سابقه پریشگری داشتند و در رشته‌های مربوطه تحصیل کرده بودند استفاده شد تا مشکلی در این زمینه وجود نداشته باشد.

در روش گردآوری اطلاعات با استفاده از روش میدانی، کتابخانه‌ای، پرسشنامه و مصاحبه با مردم روستاها خواهد بود. مراجعه به مرکز آماری و همچنین استفاده از شناسنامه‌های آماری کشور و آمارنامه‌های شهرستان انجام می‌شود. با توجه به سن پاسخگویان و سطوح پایین تحصیلی بعضی اهالی روستا، اطلاعات از طریق پرسشنامه همراه مصاحبه حضوری جمع‌آوری خواهد گردید.

اعتبار و روایی تحقیق

در این تحقیق، ما از اعتبار صوری استفاده کردیم. به همین منظور؛ اولاً سعی شد گویه‌هایی که متغیرهای تحقیق را می‌سنجند یا از گویه‌های تحقیقات پیشین که زیر نظر اساتید مجرب، استفاده و اجرا شده‌اند، استفاده کنیم و یا برای انتخاب بهتر گویه‌ها برای متغیرهای جدید از نظرات محققین و اساتید دیگر استفاده کنیم. سپس در نهایت، یک بار دیگر پرسشنامه تدوین شده را به اساتید و مختصان نشان داده و از نظرات آنها برای تصحیح پرسشنامه‌ها کمک گرفتیم.

در تحقیق حاضر، با استفاده از داده‌های آزمون مقدماتی (پیش آزمون) و به کمک کامپیوتر و نرم افزار SPSS، میزان آلفای کرونباخ برای متغیرهایی که به صورت سازه تهیه شده بودند مصاحبه گردید که نتیجه آنها در قسمت‌های قبل آمده است. متغیر وابسته یا اصلی این تحقیق، توسعه سکونتگاه‌های روستایی بود. برای سنجش روایی این پرسشنامه تحقیق، علاوه بر تمامی گویه‌ها مربوط به آن از میان عوامل تأثیر گذار بر متغیرهای مورد نظر انتخاب گردیده است و بدین لحاظ از نظر منطقی قابل قبول می‌باشد، از نظرات استاد راهنما و بعضی از اعضای جامعه آماری نیز استفاده گردیده است. همچنین با انجام یک مطالعه مقدماتی و قرار دادن یک مقدمه جامع و گویا در ابتدای پرسشنامه سعی برافزودن روایی معیار سنجش در تحقیق حاضر شده است. در این پژوهش جهت برآوردن اعتبار پرسشنامه از روش آزمون استفاده شده است. ابتدا سوالات پرسشنامه به دو دسته زوج و فرد تقسیم شده و برای هریک از دسته‌ها امتیازات آن دسته محاسبه گردید، سپس همبستگی بین امتیازات دو نیمه بدست آمد.

به منظور سنجش میزان هماهنگی درونی این گویه‌ها نیز آلفای کرونباخ محاسبه شده. در تحقیقات، اگر میزان آلفا بیشتر از ۰/۷ باشد نشانگر بالا بودن پایداری درونی گویه‌های مورد نظر است. همانگونه که مشاهده می‌شود، پایانی تمام گویه‌ها بیش از ۰/۹۰ می‌باشد و پایانی کل نیز برابر ۰/۹۱ شده است که بسیار خوب است. نکته جالب توجه، واریانس بسیار پایین تمام مقادیر آلفا است به طوری که اختلاف کمترین و بیشترین میزان آلفا برای این متغیر کمتر از ۱ صدم می‌باشد.

ضریب اعتبار بدست آمده برای پرسشنامه‌ها، با استفاده از اطلاعات حاصل از مطالعه مقدماتی، بدین شرح است. اعتبار بدست آمده برای پرسشنامه شاخص توصیفی توسعه ۹۴ درصد بوده است. از این رو، تمامی بخش‌های پرسشنامه کلی از ضریب اعتبار نسبتاً بالایی برخوردار هستند. برای تعیین روایی یا ارزش علمی معیار سنجش می‌توان از روش‌هایی همانند: منطقی بودن مطالب و هماهنگی محتوای مطلب با یکدیگر، اظهار نظر متخصصان و گروه محققان، هماهنگ بودن نتایج بدست آمده با نتایج قبلی استفاده نمود. برای سنجش روایی پرسشنامه حاضر، علاوه بر اینکه تمامی گویه‌های مربوط به آن از میان عوامل تأثیرگذار بر متغیرهای مورد نظر انتخاب گردیده است و بدین لحاظ از نظر منطقی قابل قبول می‌باشد.

روش نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه

چون اکثر جامعه‌ها بزرگ است، امکان انجام محاسبه‌های آماری براساس کل جامعه در عمل غیرممکن است و نیاز به هزینه و زمان بسیار طولانی دارد و به همین علت باید نمونه‌گیری نمود. (فرگوسن و تاکانه، ۱۳۸۶). «نمونه‌گیری یکی از مراحل تحقیق علمی است و به محقق این امکان را می‌دهد که با صرف امکانات کمتر به نتایج مطلوب دست یابد و در زمان، هزینه و نیروی کار صرفه جویی نماید و آن عبارت است از انتخاب تعداد نمونه از میان اعضای یک جامعه تعریف شده آماری است که براساس اصول و قواعد خاص انجام شده است.» (شریفی، ۱۳۸۳:۱۶۳). برای نمونه‌گیری پرسشنامه از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. در نهایت کل جامعه آماری ۳۰۰۰۰ نفر است، جهت بدست آوردن حجم نمونه با خطای ۵ درصد ۳۴۱ نفر می‌باشد. باتوجه به این که نمونه‌های تکمیل شده از هر روستا معرف کل آن روستا بوده است که خطای یک صدم استفاده خواهد شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در هر پژوهش به ناچار باید شیوه‌ای خاص برای بررسی تجربی واقعیت برگزیده و از ابزارهای اندازه‌گیری معینی مدد گرفته و آزمون‌های خاصی بکار گرفته شود. این پژوهش پیمایشی و از نوع مطالعاتی توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش کار نیز در گام نخست، جهت تدوین مبانی نظری و ادبیات تحقیق صورت گرفته، از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده خواهد شد. سپس در ادامه کار جهت دستیابی به اهداف تحقیق مطالعه میدانی در پیش گرفته می‌شود. ابزار پژوهش نیز پرسشنامه است. پس از نمونه‌گیری از افراد روستایی مورد نظر در بین آنها توزیع و توسط آنان تکمیل می‌گردد. برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه از نرم افزار SPSS و آزمون ویلکاکسون و آزمون t زوجی استفاده خواهد شد. تحقیق حاضر از نوع مطالعات کاربردی می‌باشد که در آن روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و نیز روش آماری برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده می‌شود. مطالعه میدانی با استفاده از

روش پیمایشی و تکمیل پرسشنامه در روستاهای نمونه در شهرستان شهرضا خواهد بود. پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی داده‌ها، تجزیه و تحلیل آنها ضرورت می‌یابد. در این مرحله معمولاً، محقق با استفاده از روش‌های متعدد آماری به بررسی و نتیجه‌گیری از داده‌های جمع‌آوری شده می‌پردازد. در تحقیق حاضر از آمار توصیفی و استنباطی (هر دو) استفاده گردیده است. درصد گیری، رسم جداول، محاسبه میانگین‌ها، تجزیه و تحلیل واریانس، انحراف معیار و ضریب همبستگی خطی بین متغیرها در بخش آمار توصیفی و مقایسه میانگین‌ها، تجزیه و تحلیل واریانس، رگرسیون چند متغیره و تک متغیره از بخش آمار استنباطی جهت آزمون فرضیه‌ها در این تحقیق بهره گرفته شده است.

شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق

شاخص‌ها و مؤلفه‌های این تحقیق را در ابعاد نقش، وظایف، مهارت‌های مدیران شوراهای و سکونتگاه‌های روستایی دسته‌بندی کردیم. برای بعد بررسی نقش مدیران شوراهای از ۹ گویه، برای بعد وظایف مدیران شوراهای از ۸ گویه، برای بعد مهارت‌های مدیران شوراهای از ۷ و برای بعد توسعه سکونتگاه‌های روستایی از ۹ گویه استفاده کردیم. براساس این شاخص‌ها، سوالات مربوط به پرسشنامه مردم روستا تدوین گردید که در انتهای پایان‌نامه مشاهده می‌شود. تعیین شاخص‌ها ابعاد مختلف بر حسب وظایف و حوزه فعالیت دهیاری‌ها و شوراهای بوده است. پرسشنامه آزمون فرضیه‌ها هر کدام شامل چند گویه یا سوالات بسته می‌شود و به وسیله طیف لیکرت یا رتبه‌ای از ۵ قسمت مساوی تشکیل شده تا پاسخگو گرایش خود را در سوالات مشخص نماید. طیف از گرایش خیلی کم تا گرایش خیلی زیاد کشیده می‌شود و به هر یک از قسمت‌های طیف نمره‌هایی از ۱ تا ۵ اختصاص داده شده است. به گرایش خیلی کم نمره ۱ و به گرایش خیلی زیاد نمره ۵ داده شده است.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار کامپیوتری `spss/windows/Ver:13` در سطح توصیفی از جداول یک بعدی، فراوانی، درصد ستونی، انحراف معیار و در سطح استنباطی نیز از آزمون t ، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون تحلیل واریانس، ضریب تعیین، رگرسیون و معادلات ساختاری استفاده شده است.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق میزان همبستگی و تأثیرگذاری گویه‌های نقش، وظایف و مهارت‌های مدیران شوراهای و دهیاری‌ها بر روی توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان با استفاده از محاسبه ضریب همبستگی بررسی شده است که با ضرائب $0/792$ بین گویه نقش مدیران و توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان، $0/803$ بین گویه وظایف مدیران و توسعه سکونتگاه‌های روستایی و $0/694$ بین گویه مهارت‌های مدیران و توسعه سکونتگاه‌های روستایی می‌توان گفت هر سه گویه مدیران بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تأثیرگذار است. فرضیه اول از

فرضیه‌های فرعی، که ارتباط بین مهارت‌های مدیران شوراهای دهیاری‌ها و توسعه سکونتگاه‌های روستایی را بررسی می‌کند، نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌داری بین آنها وجود دارد. فرضیه دوم، که ارتباط بین وظایف مدیران شوراهای دهیاری‌ها و توسعه سکونتگاه‌های روستایی را بررسی می‌کند، نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌داری بین آنها وجود دارد. فرضیه سوم نشان می‌دهد که بین نقش مدیران شوراهای دهیاری‌ها و توسعه سکونتگاه‌های روستایی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

در کل به این نتیجه می‌رسیم که گویه‌های نقش، وظایف و مهارت‌های مدیران شوراهای دهیاری‌ها بر روی توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا تأثیرگذار است که این تأثیر به ترتیب از نظر پاسخ دهندگان مربوط به وظایف مدیران سپس نقش مدیران و در آخر مهارت‌های مدیران شوراهای دهیاری‌ها می‌باشد.

پیشنهاد‌های پژوهش

۱- به محققین پیشنهاد می‌شود نسبت به شناخت ویژگی‌ها، نیازها، علایق و سطح رشد و بلوغ و مسئولیت‌پذیری افراد و مدیران اقدام کرده و متناسب با شرایط و مقتضیات آنها، به انتخاب شیوه و سبک مناسب جهت طرح سؤالات پرسشنامه‌ها مبادرت نمایند تا به نتایج دقیق‌تر و قابل قبول‌تری برسند.

۲- از آنجا که یافته‌های تحقیق رابطه مستقیمی بین تأثیرگذاری نقش مدیریت شوراهای دهیاری‌ها (نقش، وظیفه و مهارت مدیر) در توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان شهرضا را تأیید می‌کند، پیشنهاد می‌گردد با برطرف نمودن موانع در سطح توانائی‌های مدیران به بالا بردن سطح رضایت روستاییان که باعث بهبود وضعیت آنان نیز می‌شود، کمک کنند.

۳- تقویت تصمیم‌گیری‌های گروهی در قالب جلسات مختلف جهت ایجاد شرایط کاری متناسب با امکانات و محدودیت‌ها در شیوه یادگیری مهارت‌ها نیز توصیه می‌گردد.

۴- پیشنهاد می‌شود سعی و دقت و نظارت بیشتری در زمینه رعایت ضوابط، بایدها و نبایدهای سواد رسانه‌ای صورت گیرد و از وجود افراد آموزش دیده در دوره‌های مدیریت و برنامه‌ریزی بهتر و بیشتر استفاده گردد.

۵- پیشنهاد می‌شود این تحقیق در رابطه با شهرهای دیگر نیز صورت بگیرد.

۶- پیشنهاد می‌شود عوامل دیگری که در نقش مدیریت شوراهای دهیاری‌ها و در توسعه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تأثیر می‌گذارد و یا با آن ارتباط دارد مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

منابع و ماخذ

- ۱- آسایش، حسین (۱۳۸۰)، جایگاه روستا در برنامه‌ریزی کلان، جزوه دوره دکتری، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- ۲- آسایش، حسین (۱۳۸۱)، کارگاه برنامه‌ریزی روستایی تهران: پیام نور
- ۳- احمدپور داریائی، محمود و همکاران (۱۳۸۳)، تجارت کارآفرینی در کشورهای منتخب، تهران: امیرکبیر.
- ۴- اکبری، کرامت الله (۱۳۸۵)، توسعه کارآفرینی (رویکرد آموزشی)، تهران، جهاددانشگاهی.
- ۵- اشرف احمد، (۱۳۶۱)، مسائل ارضی ایران، تهران، مؤسسه انتشارات آگاه، تهران.
- ۶- ازکیا مصطفی، (۱۳۷۰)، جامعه‌شناختی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستاهای ایران، تهران، نشر اطلاعات، چاپ سوم.
- ۷- افراخته، حسن، (۱۳۸۵)، «نقش ادراک محیطی در توسعه نیافتگی مطالعه موردی شهرستان فومن»، جغرافیا و توسعه، سال چهارم، شماره ۸، زاهدان.
- ۸- اکبری، حسین و دیگران (۱۳۸۳)، ارزیابی تطبیقی پروژه‌های مدیریت استراتژیک در سازمان‌های ایرانی، مجله تدبیر، شماره ۱۴۳
- ۹- اکبری، غضنفر و عبدالهی، مجید (۱۳۸۵)، مجموعه قوانین و مقررات ده و دهیاری، ناشر، قلمستان هنر.
- ۱۰- ایمانی جاجرمی، حسین و فیروزآبادی، سیداحمد، زمستان (۱۳۸۶)، بررسی مدل‌های سنجش عملکرد مدیریت محلی با تأکید بر سازمان‌های مدیریت شهری و روستایی در ایران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۲.
- ۱۱- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۸۲)، شناخت ویژگی‌های مسکن روستایی، تهران.
- ۱۲- بهرامی، عبدالعلی (۱۳۸۳)، فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها، تهران مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- ۱۳- بهفروز، فاطمه (۱۳۷۸)، بررسی مفهوم توسعه پایدار در تحقیقات علمی جغرافیایی با تأکید بر جنبه‌های کشاورزی و روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، سال ۳۱، شماره ۳۶.
- ۱۴- پارس ویستا (مهندسی مشاور)، (۱۳۷۹)، مطالعات تمرکززدایی و بهبود منطقه‌ای، گزارش پنجم، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران.
- ۱۵- پژوهشکده سوانح طبیعی معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اجرای طرح هادی روستایی، تهران.
- ۱۶- پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمدمیر (۱۳۸۱) نظریه‌های توسعه روستایی، تهران، نشر سمت.
- ۱۷- پاسیان، فاطمه (۱۳۸۳)، نقش زنان کارآفرین در توسعه روستایی کشورهای در حال توسعه.

- ۱۸- پاننام، رابرت (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی. ترجمه افشین خاکباز و حسین پویان، به کوشش کیان تاجی بخش، تهران، شیرازه.
- ۱۹- پل هریسون، دوران جهان سوم، ترجمه شاداب وجدی، تهران، انتشارات فاطمی، چاپ اول ۱۳۶۴.
- ۲۰- تریکار، ژان (۱۳۷۱)، مسائل توسعه روستایی، ترجمه ابوالحسن سرومقدم، تهران، نشر نی.
- ۲۱- تودارو، مایکل (۱۳۷۸)، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی توسعه.
- ۲۲- توفیق، فیروز (۱۳۵۹)، درآمدی بر برنامه‌ریزی اقتصادی با نگاهی به وضع ایران، مجموعه آموزش توسعه، تهران.
- ۲۳- حامد مقدم، احمد (۱۳۷۳)، مشارکت و توسعه مشارکتی روستایی، مجموعه مقاله‌های سمینار جامعه شناسی و توسعه، جلد دوم (۲۸۵-۳۱۳)، تهران، نشر سمت.
- ۲۴- حسینی نیا، غلامحسین (۱۳۸۴)، بررسی نیازهای آموزشی اعضای شوراهای اسلامی روستا در حیطة فعالیت‌های جهاد کشاورزی، ممانعت ترویج و نظام بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی.
- ۲۵- حسینی ابری، سیدحسین (۱۳۸۰)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان، چاپ اول، اصفهان.
- ۲۶- حسینی، یعقوب (۱۳۸۲)، آمار ناپایداریک، تهران، ناشر دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- ۲۷- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش.
- ۲۸- جلالی، علی اکبر و زارع، محمدامین (۱۳۸۵)، روستایی الکترونیک، مرکز انتشارات علم و صنعت.
- ۲۹- جمعه پور، محمود (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، دیدگاه‌ها و روش‌ها، تهران: نشر سمت.
- ۳۰- دانشگاه عالی دفاع ملی (۱۳۸۷)، توسعه علم و فن‌آوری (اصول و راهبردها)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ۳۱- دفتر مشارکت‌های مردمی (۱۳۷۵)، بررسی نقش و عملکرد شوراهای اسلامی روستایی، ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۵، با تأکید بر سیر مدیریت روستایی، تهران، نشر دفتر مشارکت و بسیج مردمی.
- ۳۲- رضائیان، علی (۱۳۷۹)، اصول مدیریت، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
- ۳۳- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، تهران، نشر قومس.
- ۳۴- زمردیان، محمدجعفر (۱۳۷۰)، اصول و مبانی عمران ناحیه‌ای، ناشر فرهنگ.
- ۳۵- سازمان جغرافیای نیروهای مسلح (۱۳۸۴)، فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور، شهرستان سبزوار.

- ۳۶- سعیدی، عباس و دیگران (۱۳۷۹)، تحلیل و نقد شیوه‌های طبقه بندی روستاها، گزارش اول، معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۳۷- سعیدی، عباس (۱۳۷۹)، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، چاپ سوم، تهران.
- ۳۸- سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، الگوهای خدمات رسانی روستایی، معاونت عمرانی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران.
- ۳۹- سعادت، اسفندیار (۱۳۷۵)، مدیریت منابع انسانی، تهران، نشر سمت.
- ۴۰- سلطانی، ایرج (۱۳۸۳)، نقش تکنولوژی اطلاعات در توسعه منابع انسانی، تهران، نشر نی.
- ۴۱- شاه حسینی، علی (۱۳۸۳)، کارآفرینی، تهران، نشر ایپژ.
- ۴۲- شهبازی، اسماعیلی (۱۳۷۲)، تجمع یا ادغام روستاها، یک اشتباه سنبله.
- ۴۳- شصت نفر از کارشناسان جهانی در برنامه‌ریزی آموزشی، تعلیم و تربیت در محدوده‌های روستایی (۱۳۶۲)، ترجمه محسن بینا، تهران، مدرسه عالی شهید مطهری، چاپ اول.
- ۴۴- شصت نفر از کارشناسان جهانی در برنامه‌ریزی آموزشی، تعلیم و تربیت در محدوده‌های روستایی (۱۳۶۲)، ترجمه محسن بینا، تهران، مدرسه عالی شهید مطهری، چاپ اول.
- ۴۵- صیدایی، سیداسکندر (۱۳۸۳)، مشکلات و تنگناهای توسعه روستایی ایران، دهمین کنگره جغرافیا، ناشر دانشگاه امام حسین.
- ۴۶- طالب، مهدی و عنبری موسی (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی روستایی، ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران، تهران، نشر دانشگاه تهران.
- ۴۷- طالب، مهدی (۱۳۷۶)، مدیریت روستایی در ایران، تهران، نشر دانشگاه تهران.
- ۴۸- طاهری، ابولقاسم (۱۳۷۰)، حکومت‌های محلی و عدم تمرکز، تهران، انتشارات قومس، چاپ اول.
- ۴۹- غفاری، سید رامین (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی و طراحی کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، جهاد دانشگاهی واحد اصفهان.
- ۵۰- غفاری، سید رامین (۱۳۸۹)، طرح بهسازی روستایی، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ اول تهران.
- ۵۱- غفاری، سیدرامین (۱۳۸۳)، طرح هادی روستای دورک و کند شورا از توابع شهرستان لنجان، استان اصفهان، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان اصفهان.
- ۵۲- عنبری، موسی (۱۳۷۷)، ارتباط زمینه‌های خانوادگی دانشجویان با مشارکت اجتماعی آنان (مورد مطالعه دانشگاه تهران پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
- ۵۳- فتاحی، سعدی (۱۳۷۸)، مجموعه مقالات همایش گستره فرهنگ هورامان (۷۵-۸۳)، کرمانشاه، طاق بستان.

- ۵۴- فیروزنیا، قدیر و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۲)، جایگاه روستا در فرایند توسعه ملی از دیدگاه صاحب نظران، ناشر، مؤسسه توسعه روستایی، تهران.
- ۵۵- قاسمی، حاجیعلی (۱۳۷۳)، سنجش گرایش روستاییان نسبت به شوراهای اسلامی در شهرستان اسدآباد، پایان نامه کارشناسی مرکز آموزش عالی امام خمینی.
- ۵۶- قاسمی، ابوالفضل (۱۳۷۰)، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵۷- قاضی زاده، کاظم (۱۳۷۲)، نقش شوراها در حکومت اسلامی، پایان نامه مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم.
- ۵۸- کائوتری، هوپین (۱۳۷۹)، مشارکت در توسعه، ترجمه هادی غبرایی و داود طبائی، تهران، نشر روشن.
- ۵۹- کلانتری، خلیل (۱۳۸۷)، پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی با استفاده از نرم افزار SPSS، ناشر، فرهنگ صبا.
- ۶۰- کوچکیان فر، حسین (۱۳۷۹)، تحلیل وظایف شوراهای اسلامی در حوزه توسعه و عمران روستایی مجموعه مقالات همایش علمی-تخصصی نقش شوراهای اسلامی در مدیریت توسعه روستایی، ممانعت ترویج و مشارکت مردمی جهاد کشاورزی.
- ۶۱- گودرزی، فریبا (۱۳۸۵)، بررسی میزان مشارکت زنان عضو شورای اسلامی روستایی در مدیریت مربوط به روستا و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- ۶۲- لشنی پارسا، روح الله (۱۳۸۵)، ارزیابی اثربخشی عملکرد دهیاری‌ها شهرستان بروجرد، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- ۶۳- محمد نادری، علیرضا (۱۳۸۶)، مجموعه قوانین و مقررات روستاها و تشکیلات دهیاری، اصفهان، نشر وزارت کشور، استانداری اصفهان.
- ۶۴- مخبر، عباس (۱۳۶۵)، برنامه‌ریزی در سطح محلی و توسعه روستایی، تهران، نشر سازمان برنامه و بودجه، مدارک اقتصادی و اجتماعی.
- ۶۵- مرادی، صباح (۱۳۷۶)، روند جابجایی و ادغام روستاها و پیامدهای آن، بررسی موردی، شهرستان پاوه (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۶۶- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نتایج اولیه سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان شهرضا و دهقان.
- ۶۷- مرکز تحقیقات و مطالعات روستایی جهاد سازندگی خراسان (۱۳۷۱)، عملکرد ده ساله شوراهای اسلامی روستایی شهرستان‌های استان خراسان، ناشر مرکز تحقیقات و مطالعات روستایی.
- ۶۸- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵).

- ۶۹- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹).
 ۷۰- مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها (۱۳۸۹) تهران، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
 ۷۱- مقیمی، سیدمحمد (۱۳۸۲)، اداره امور حکومت‌های محلی، تهران، نشر سمت.
 ۷۲- مطیعی لنگرودی، سید حسین (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، ناشر، جهاد دانشگاهی مشهد.
 ۷۳- مهدوی، مسعود (۱۳۷۸)، جغرافیای روستایی ایران، ناشر پیام نور.
 ۷۴- مهدی حاجیلویی، مسعود (۱۳۷۷)، مقدماتی بر جغرافیای روستایی ایران، تهران، انتشارات سمت.
 ۷۵- مولازاده، محمدعلی (۱۳۷۷)، درآمدی بر پژوهش علمی در جغرافیا، اهواز، نشر دانشگاه شهید چمران.
 ۷۶- مؤسسه توسعه روستایی ایران (۱۳۸۲)، گزارش هم‌اندیش توسعه روستایی محور شماره ۴، مجموعه مقالات همایش چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران، مؤسسه عالی آموزشی و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران.
 ۷۷- مؤسسه توسعه روستایی ایران (۱۳۸۲)، کنگره توسعه روستایی، همایش توسعه روستایی، چشم‌اندازها و چالش‌ها.
 ۷۸- مؤسسه فرهنگی، اطلاع رسانی و مطبوعاتی سازمان شهرداری و دهیاری‌های کشور (۱۳۸۷). منابع مالی و درآمدی دهیاری‌های کشور، از سری کتاب‌های سبز دهیاری‌ها، تهران.
 ۷۹- نوروزیفر، سید عبدالرحیم (۱۳۸۰)، مدیریت سازمان‌های محلی و شهرداری‌ها، ناشر، بازتاب.
 ۸۰- هاشمی، سیدمحمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج ۳ و ۲، چاپ سوم، تهران، نشر دادگستر. مجلات.

- 81- Bar-El, Raphael and Felsenstein , Daniel (1990). "Entrepreneurship and rural industrialization: comparing urban and rural patterns of locational choice in Israel". Journal of World Development, Vol. 18, Issue 2, pp.257-267.
- 82- Drabenstott, Mark; Novack Nancy and Abraham. Bridget (2003) , " Main streets of tomorrow : growing and financing rural entrepreneurs. A Conference Summary ". Center for the Study of Rural America. Available on: <http://www.kansascityfed.org/publicat/mse/MSE-0603.pdf>.
- 83- Henly A (2002), "Job creation by self-employed: the roles of entrepreneurial and financial capital " . Small Business Economics, Vo14, No, 25..
- 84- Kuratko , Donald F. and Hadgetts, Richard M. (2004), Entrepreneurship Theory , Process

and Practice.U.S.A.: South- Western.

85- Lordkipanidze, Maia; Brezet , Han and Backman , Mikael (2005),"The entrepreneurship factor in sustainable tourism development ".Journal of Cleaner production, Vol.2, No.13, pp 787-798.

86- Markley, Deborah M.(2005)."Local strategies for responding to rural restructuring the Role of Entrepreneurship". Globalization and Restructuring in Rural America Conference, June 6. Washington.

87- Mohapatra, Sandeep; Rozelle, Scott and Goodhue, Rachel(2007). "The rise of self employment in rural China: development or distress? "World Development, Vol.35, No.1, pp.163-181.

88- Mujeri, M.(1997)planning For Rural Development, Rural Development International workswop.9-13 A prill 1996.FAO.

89- Bardwan,p (1993) A nalytics of the Institutions Of Informal copertion in Rural Development ,worl Development 21(4).

90- Niskanen Anssi (2008). "Forest based entrepreneurship and rural development in Europe" .IUFRO European Congress 2007: Forestry in the Context of Rural Development, Warsaw. Published in Folia Forestalia Polonica special issue. November.

91- REED (2003). "Guide to rural economic and enterprise Development " .working paper, November. Available on: www.gtz.de .

92- Mujeri, M.(1997) planning for Rural Development ,Rural Development International workswop .9-13 A prill 1996.FAO.

93- Bardwan,p(1993) A nalytics of the Institutions of InFormal copertion in Rural Development, worl Development .21(4).

94- Ariely,Gil(2003). Knowledge Management as a Mythology toward Intellectual Capital available at: www.Knowledgebourd.com .

95- FAO(1993), The potentials of Microcomuters in Support of Agricultural Extension, Education & Training ,Rome, FAO.

96- Hilida, Munyua(1996).Information and Communication Technologies for Rural Development and Food Security.

97- Harris, Robert(2003), Rural Development wit ICTS in Nepal.

98- World Bank(2006).org/wbi/source book/sba2.htm.

- 99- Hodder, R,(2000); Development Geography,Routledge,London.
- 100- -Jary David and Jary Julia. (2000) Sociology: Collins Dictionary, Harper Collins publishers.
- 101- Manal R. Nader, Bachir Abi Salloum, Nadim Karam,2008, Environment and sustainable development indicators in, Lebanon : A practical municipal level approach. Ecological indicators 8(2008), www.elsevier.com/locate/ecolind .
- 102- Walker,Daniel H:2001, Decision support, leaning and rural resource management, Agricultural Systems 73 (2002) 113-112, www.elsevier.com/locate/agry.
- 103- Zaslow, M, et at.(2000), "Welfare reform and children: potential implications", Number A-23 in Series on New Federalism. Available on: www.newfederalism.com .